

Międzynarodowe prawo żywnościowe

Dowiedz się więcej na www.ksiegarnia.beck.pl

Wstęp

Procesy globalizacyjne od wielu lat prowadzą do pogłębienia współpracy międzynarodowej w coraz to nowszych dziedzinach. Ich następstwem jest zjawisko fragmentacji prawa międzynarodowego publicznego, które prowadzi do kształtowania się nowych działów tego systemu prawa (np. międzynarodowego prawa środowiska, międzynarodowego prawa zdrowia publicznego). W doktrynie prawa narodów dyskutowana jest również możliwość wyodrębnienia tzw. prawa globalnego, które jest z kolei konsekwencją zmian zachodzących w metodach regulowania stosunków międzynarodowych i wewnątrz krajowych oraz poszerzenia katalogu podmiotów biorących udział w kreowaniu tych stosunków. Globalizacja wymusiła na społeczności międzynarodowej zmianę w sposobie rozwiązywania różnorodnych problemów o charakterze globalnym, czego wyrazem były MDG, a obecnie są SDG.

Szeroko pojęte kwestie żywnościowe, obejmujące rolnictwo, żywność i wyżywienie, nie stanowią *novum* w porządku prawnomiędzynarodowym. Jednak ich rozrost podmiotowy i przedmiotowy związany z realizacją SDG i intensyfikacja współpracy międzynarodowej w tym zakresie, prowadzą do refleksji na temat wykształcenia nowej dziedziny prawa międzynarodowego publicznego w postaci międzynarodowego prawa żywnościowego. Już na początku zaznaczyć należy, że na tym etapie jest to pojęcie umowne z uwagi na konieczność analizy norm prawnych pod kątem ewentualnego wyodrębnienia tzw. globalnego prawa żywnościowego. Stąd też celem niniejszej monografii jest w pierwszej kolejności odpowiedź na pytanie o to czy doszło do ukształtowania działu prawa międzynarodowego publicznego w postaci międzynarodowego prawa żywnościowego, czy też gałęzi tegoż systemu w postaci globalnego prawa żywnościowego? Odpowiedź zależy natomiast od tego, czy w procesie fragmentacji prawa międzynarodowego publicznego w ogóle można zidentyfikować zbiór regulacji dotyczących rolnictwa, żywności i wyżywienia w postaci odrębnego działu lub gałęzi tego systemu prawa? W tym celu postawiono pytania szczegółowe: jaka jest ewentualna podstawa aksjologiczna i prakseologiczna tegoż działu lub gałęzi? Jaki jest katalog jego podmiotów i źródeł? Jaką metodą regulowany jest jego przedmiot i co jest tym przedmiotem? W rozważaniach nie pominięto jednocześnie pytań o kierunek rozwoju omawianych regulacji: czy powinny one zmierzać do większej liberalizacji handlu międzynarodowego i globalnego zarządzania, czy też budowania zrównoważonych systemów żywnościowych, zapewniających samowystarczalność lokalnych społeczności? Powyższe kwestie wiążą się z pytaniami fundamentalnymi, które powinny być zadawane zawsze tam, gdzie tworzone i stosowane są regulacje międzynarodowe dotyczące rolnictwa, żywności i wyżywienia, i które zadawane są nie tylko w środowiskach prawników i polityków,

ale w prawie każdym domu na świecie: jak uchronić się przed głodem i niedożywieniem? Jak się zdrowo odżywiać? Pytania te wiążą się z kwestią bezpieczeństwa żywnościowego i bezpieczeństwa żywności. Czy są one zapewnione dzięki półkom sklepowym w supermarketach, które uginają się pod ciężarem przetworzonej i zapakowanej żywności? Czy są one zapewnione dzięki wielkoobszarowym i wielkotowarowym uprawom, za którymi idzie wylesianie i erozja gleby? Czy są one zapewnione wtedy, gdy produkty żywnościowe dostarczane są z terenów odległych o tysiące kilometrów? Czy każdy obywatel państw rozwiniętych nie ponosi moralnej odpowiedzialności za problemy żywnościowe państw rozwijających się? Czy może rozwiązaniem tych problemów są systemy oparte na rolnictwie wertykalnym, ekologicznym, czy urbanistycznym? Każde z tych pytań wiąże się z potocznie znaną sytuacją kiedy rodzic mówi do dziecka: „nie wyrzucaj jedzenia, przecież gdzieś tam w Afryce dzieci umierają z głodu”. Niniejsza monografia, chociaż w jakimś stopniu, ma przyczynić się do odpowiedzi na powyższe dylematy.

Wstępnie założono następujące hipotezy:

- 1) w ramach prawa międzynarodowego publicznego wyodrębnił się dział międzynarodowego prawa żywnościowego, z własną podstawą aksjologiczną i prakseologiczną, katalogiem podmiotów i źródeł oraz własnym przedmiotem regulacji w postaci rolnictwa, żywności i wyżywienia;
- 2) dotychczasowa współpraca międzynarodowa w tym zakresie nie przyniosła oczekiwanych rezultatów w postaci wyeliminowania głodu i niedożywienia w skali globalnej, a zatem należy poszukiwać innych sposobów ich rozwiązania, poza liberalizacją handlu międzynarodowego i globalnym zarządzaniem;
- 3) doszło do powstania załążka odrębnej gałęzi prawa międzynarodowego publicznego – globalnego prawa żywnościowego *in statu nascendi* (które może również funkcjonować w ramach globalnego prawa administracyjnego) – w wyniku ewolucji międzynarodowych standardów żywnościowych, sanitarnych i fitosanitarnych.

Realizacja celów stawianych przed monografią i konieczność sprawdzenia powyższych hipotez zdeterminowały strukturę pracy, która zbudowana jest z siedmiu rozdziałów. W rozdziale I omówiono aksjologiczną podstawę międzynarodowego prawa żywnościowego w postaci prawa do żywności jako prawa pierwszej i drugiej generacji praw człowieka. Powiązано przy tym do jego relacji z prawem do zdrowia i prawem do środowiska, które również leżą u podstaw tworzenia i stosowania międzynarodowego prawa żywnościowego. W rozdziale II przedstawiono cel ewentualnego działu lub gałęzi prawa międzynarodowego publicznego, zwracając uwagę na ewolucję w postrzeganiu zadań przed jakimi stoją regulacje w zakresie rolnictwa, żywności i wyżywienia. Początkowo dominowało w oficjalnych dokumentach pojęcie „bezpieczeństwo żywnościowe”, obejmujące dostęp jednostki do odpowiedniej ilości pożywienia o odpowiedniej jakości (stąd w bezpieczeństwie żywnościowym zawiera się bezpieczeństwo żywności). Z czasem podejście do spraw żywnościowych ulegało zmianie, prowadząc do koncepcji suwerenności żywnościowej i zrównoważonego rozwoju żywnościowego. Omawiając cel regulacji międzynarodowego prawa żywnościowego nie

sposób pokrótce przedstawić zagrożenia dla bezpieczeństwa żywnościowego, powodujące problem z jakim boryka się społeczność międzynarodowa – głód i niedożywienie. W rozdziale III zaproponowano katalog podmiotów międzynarodowego prawa żywnościowego, czyli twórców norm prawnych i ich adresatów, stosujących te normy. Nie ulega wątpliwości, że z uwagi na państwowo-centryczny charakter prawa międzynarodowego, głównym podmiotem pozostaje państwo, jednak jego omówienie miałyby się z celem monografii. Dlatego skupiono się na pozostałych podmiotach, a w szczególności specjalistycznych organizacjach i organach międzynarodowych, takich jak FAO, WHO, IFAD, WB, IMF i WTO. Zwrócono uwagę na tendencję do poszerzania katalogu podmiotów o struktury publiczno-prywatne, a w tym PPP, co jest konsekwencją realizacji SDG. W rozdziale IV przedstawiono problematykę źródeł międzynarodowego prawa żywnościowego, nawiązując do form tradycyjnych w postaci zwyczaju, umowy międzynarodowej, poprzez wiążące i prawotwórcze uchwały organów organizacji międzynarodowych i kończąc na aktach jednostronnych. W związku z rozwojem stosunków międzynarodowych i zjawiskiem globalnego zarządzania należało zwrócić szczególną uwagę na znaczenie prawa „miękkiego” podczas tworzenia i stosowania międzynarodowego prawa żywnościowego (a w szczególności jego „utwardzanie” w krajowych porządkach prawnych), które to ma istotny wpływ na rozważania dotyczące tzw. prawa globalnego. W rozdziałach V i VI omówiono natomiast współpracę międzynarodową w ramach poszczególnych segmentów przedmiotu regulacji – rolnictwa, żywności i wyżywienia – dzieląc je na dwie części, tj. rolnictwo (rozdział V) oraz żywność i wyżywienie (rozdział VI). W tej części monografii analizie poddano normy prawa międzynarodowego dotyczące w szczególności: bioróżnorodności i zasobów genetycznych, własności intelektualnej w rolnictwie, ochrony roślin i hodowli zwierząt (środków sanitarnych i fitosanitarnych), ochrony zwierząt hodowlanych i gospodarskich, rolników, handlu, Kodeksu Żywnościowego (a w tym problematyki GMO i dodatków do żywności) oraz wsparcia żywnościowego. Ostatnie podrozdziały w tych rozdziałach poświęcono miejscu Polski we współpracy międzynarodowej w zakresie rolnictwa, żywności i wyżywienia. Rozdział VII ma charakter polemiczny i problemowy. Podniesiono w nim kwestię ukształtowania międzynarodowego prawa żywnościowego lub globalnego prawa żywnościowego. W tym celu należało przedstawić problematykę fragmentacji prawa międzynarodowego i pojęcia prawa globalnego. Wykorzystując przeprowadzoną wcześniej analizę norm prawa międzynarodowego, próbowano dokonać na tej podstawie wyodrębnienia międzynarodowego lub globalnego prawa żywnościowego, w oparciu o kryteria przedmiotu regulacji, podstawy aksjologicznej i prakseologicznej, katalogu podmiotów i źródeł, metody regulacji oraz istnienia sankcji i związanego z tym zagadnienia odpowiedzialności międzynarodowej. Każdy rozdział kończy się krótkimi wnioskami, a całą pracę spina klamrą zakończenie zawierające podstawowe konkluzje związane z pytaniami i hipotezami określonymi we wstępie.

Podczas badań zastosowano: metodę dogmatyczną, sprowadzającą się do analizy norm prawa międzynarodowego; metodę teoretyczno-prawną, polegającą na analizie opracowań naukowych dotyczących w szczególności prawa żywnościowego, prawa

międzynarodowego, prawa globalnego; metodę historyczno-prawną, dzięki której możliwe było przybliżenie genezy i ewolucji regulacji i instytucji obejmujących swoim zakresem współpracę międzynarodową w dziedzinie rolnictwa, żywności i żywienia.

Podjęta tematyka w Polsce nie była do tej pory przedmiotem badań. Dotychczasowe opracowania skupiały się na prawie krajowym i unijnym (zob. *M. Kozłowska, P. Wojciechowski*, System prawa żywnościowego, Warszawa 2017; *E. Nitecka, M. Obiedziński* (eds.), Prawo żywnościowe Unii Europejskiej, Warszawa 2002). Dlatego też niniejsza monografia stara się wypełnić lukę nie tylko w doktrynie prawa międzynarodowego (prezentując kolejny dział powstały w wyniku fragmentacji tego systemu), ale także w doktrynie krajowego i unijnego prawa żywnościowego (pozwalając spojrzeć na regulacje krajowe i unijne z perspektywy systemu prawa międzynarodowego). W zagranicznej nauce prawa międzynarodowego również trudno doszukać się kompleksowej monografii na temat międzynarodowego prawa żywnościowego. Na uwagę zasługują opracowania: *G. Steier, K.K. Patel* (eds.), *International Food Law and Policy*, Springer 2016; *L. Costato, F. Albisinni* (eds.), *European and Global Food Law*, Wolters Kluwer 2016. Adresatami monografii są zatem badacze prawa administracyjnego, unijnego i międzynarodowego, co powoduje, że można powiedzieć o jej interdyscyplinarnym charakterze. Wspomnieć należy o jeszcze jednym jej walorze – dydaktycznym. Może ona pomóc studentom prawa, administracji, ale też kierunków rolniczych w zrozumieniu prawnomiędzynarodowych aspektów rolnictwa, żywności i żywienia. Wykłady w tym zakresie z powodzeniem mogą przybrać nazwę „międzynarodowego prawa żywnościowego”. Cechą niniejszej monografii, a jednocześnie podręcznika, może być jej problemowy charakter. Pozostawia ona w pewnym sensie pod siebie pytanie o dalszy kierunek rozwoju prawa międzynarodowego w dziedzinie rolnictwa, żywności i żywienia. Należy zdać sobie sprawę z tego, że pisana była z perspektywy człowieka z, w jakimś przynajmniej stopniu, ukształtowanymi poglądami i wizją na świat. Każde opracowanie naukowe napiętnowane jest cechami charakterologicznymi autora. Stąd też monografia zachęca do dyskusji, której osią powinna wciąż pozostawać konieczność wyeliminowania głodu i niedożywienia w skali globalnej. Każda propozycja rozwiązania tego problemu musi być brana pod uwagę, z wyjątkiem tych pod którymi kryje się niepohamowana chęć zysku i grzech chciwości.

W monografii wykorzystano literaturę zagraniczną i polską obejmującą zagadnienia prawa międzynarodowego publicznego, prawa globalnego, prawa żywnościowego, praw człowieka, bezpieczeństwa żywnościowego i bezpieczeństwa żywności. Poza aktami prawa międzynarodowego w postaci umów międzynarodowych, analizie poddano inne dokumenty międzynarodowe (raporty, standardy, rezolucje, wytyczne, rekomendacje itp.), akty prawa unijnego i krajowego (w ograniczonym zakresie – koniecznym do analizy norm prawa międzynarodowego), orzecznictwo międzynarodowe (a przede wszystkim WTO).

Szczególne podziękowania za codzienne wsparcie i motywację kieruję do *Kasi, Weroniki i Kuby*. Dziękuję prof. dr hab. *Janowi Widackiemu* i prof. dr hab. *Mariuszowi Załuckiemu*, bez których pomocy i życzliwości wydanie monografii nie byłoby możliwe.

Wstęp

Za cenne uwagi i twórcze dyskusje dziękuję także Recenzentom prof. dr hab. *Krzysztofowi Wójtowiczowi* i dr hab. prof. UŁ *Jackowi Skrzydło*.

Tomasz Srogosz

[Przejdź do księgarni →](#)